

AGNIESZKA BRZOSKO-SERMAK

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska / Pedagogical University of Krakow, Poland

DOROTA WANTUCH-MATLA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska / Pedagogical University of Krakow, Poland

Nowe przestrzenie publiczne na terenach poprzemysłowych śródmieścia Krakowa

New public spaces in post-industrial areas of downtown Krakow (Poland)

Streszczenie: Zjawisko adaptacji dawnych terenów przemysłowych do potrzeb i wyzwań współczesnych ośrodków miejskich ma już długą tradycję. Od drugiej połowy XX wieku w wielu miastach zachodnich wzrosło zainteresowanie transformacją obszarów dawnych fabryk i zakładów przemysłowych, wchłoniętych przez rozrastającą się tkankę miejską. Miejsca, z których przemysł się wycofał, wyprowadzając swoją działalność w inne, bardziej dogodne lokalizacje, często niszcząc trwały przez wiele lat w zawieszeniu, jako rodzaj „miejskich pustek” i niedostępnych nieużytków. Z czasem, w toku procesów gentryfikacyjnych, rewitalizacyjnych zyskiwały stopniowo zainteresowanie, by w końcu odżyć – znajdując przy tym nową tożsamość funkcjonalno-przestrzenną. Celem artykułu będzie przedstawienie wybranych przykładów krakowskich przeobrażeń terenów poprzemysłowych, w obrębie lub bezpośrednim sąsiedztwie śródmieścia, których współczesne wcielenia stały się wartościowym rozwinięciem istniejącego systemu miejskich przestrzeni publicznych w ostatnich dwóch dekadach. Szczegółowo zostaną przedstawione zmiany funkcji i użytkowania obecnych przestrzeni publicznych na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat, jak również historia tych obszarów oraz ich sytuacja pod względem zapisów strategicznych i planistycznych, co zobrazuje rolę samorządu miejskiego w procesie opisywanych przeobrażeń.

Abstract: The process of adapting old post-industrial areas to the needs and challenges of contemporary urban centres has a long tradition. Since the second half of the 20th century, the interest in transforming areas of former factories and industrial plants, absorbed by the growing urban fabric, has increased in many western cities. Places from which industry withdrew in order to relocate its activities to more convenient locations, were often falling into ruin or spent many years in a limbo, as a kind of „urban void” and inaccessible wasteland. Over time, during gentrification and revitalisation processes, interest gradually grew to finally revive such areas, while granting them a new functional and spatial identity. The aim of the article will be to present selected examples of transformations of post-industrial areas in Krakow, within or in a short distance from the downtown area, whose contemporary incarnations have become a valuable development of the existing system of urban public spaces. The history of selected areas, changes in their function and use in recent 20 years, as well as their situation in terms of strategy and town planning will be presented in detail, thus illustrating the role of the municipal government in the process of transformation of the locations studied.

Słowa kluczowe: gentryfikacja, przestrzenie poprzemysłowe, przestrzeń publiczna, przestrzeń publiczna Krakowa, rewitalizacja

Keywords: gentrification; Krakow; post-industrial spaces; public space; revitalisation

Otrzymano: 17 lutego 2020

Received: 17 February 2020

Zaakceptowano: 20 października 2020

Accepted: 20 October 2020

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Brzosko-Sermak, A., Wantuch-Matla, D. (2020). Nowe przestrzenie publiczne na terenach poprzemysłowych śródmieścia Krakowa. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 34(4), 151–170. doi: 10.24917/20801653.344.10

WSTĘP

Już od czasów średniowiecza na obrzeżach Krakowa, a obecnie w obrębie jego śródmieścia i terenów bezpośrednio je otaczających rozwijały się zakłady przemysłowe. Istniał tu m.in. przemysł metalowy, spirytusowy, mechaniczny, gumowy, szklarski, spożywczy, kosmetyczny, jak również kamieniołomy wapienne. Obszar ten był również ważną częścią szlaku handlu solą, prowadzącego z Wieliczki do Krakowa. XX wiek przyniósł intensywny rozrost miast, które wchłonęły obszary przemysłowe dotąd pozostające na ich obrzeżach. Równoległe, postępujące zmiany technologiczne, nowa organizacja produkcji, a także rozwój środków transportu, spowodowały, że w wielu miastach europejskich, w tym i w Krakowie, nastąpił proces relokacji przemysłu (Kazimierczak, 2012: 11). Stopniowe wycofywanie przemysłu z rozrastających się miejskich śródmieść wiązało się początkowo także z modernistyczną ideą „higienizacji” warunków życia w mieście, „oczyszczenia” przestrzeni miejskiej z funkcji uciążliwych z punktu widzenia jego mieszkańców, a także z uwagi na wzmagającą się z upływem lat dbałość o wizerunek miasta oraz fakt rosnących cen działek śródmiejskich, które stały się łakomym wolnorynkowym kąskiem dla inwestorów i deweloperów. Zachodzące przemiany otworzyły możliwości do zagospodarowania terenów poprzemysłowych, otwierając je na nowe funkcje (Gasidło, 2008: 78), co jest jednym z przykładów procesu sukcesji funkcjonalnej w miastach (Miszewska, 2000; Słodczyk, 2000). Dynamika tego procesu jest wykładnią aktywności miasta i świadectwem jego kondycji ekonomicznej. Jakość nowo powstających przestrzeni, w tym tworzenie w ich obrębie przestrzeni publicznych, świadczy już o dbałości samorządu lokalnego, stowarzyszeń i oddolnych inicjatyw o zaspokojenie potrzeb mieszkańców i użytkowników miasta. Wspomniane przestrzenie odgrywają ważne role, zwłaszcza w intensywnie zagospodarowanej strukturze śródmieść miejskich, są to m.in.: fizyczne, ekologiczne, społeczne, psychologiczne, ekonomiczne, symboliczne czy estetyczne (Akkar Ercan, 2007). O istotnym znaczeniu wspomnianych przestrzeni jako kanałów komunikacyjnych wspomina J. Gehl (1996) czy S. Carr i in. (1992), natomiast T.V. Czarnowski (1982), C. Moughtin (1999) i W.C. Ellis (1978) zwracają uwagę na szerokie spektrum działań gospodarczych, społecznych i politycznych, jakie w obrębie tych przestrzeni można wykonywać. I.H. Thompson (1998) zauważa dużą wartość ekologiczną zielonych przestrzeni publicznych, dzięki którym można przyczynić się do polepszenia jakości życia mieszkańców zatłoczonych i zanieczyszczonych centrów miast. K. Lynch (1992) i S. Carr i in. (1992) zwracają natomiast uwagę na ważną rolę tych obszarów w osobistym rozwoju ludzi, zapewnieniu im relaksu i spokoju, dając jednocześnie możliwość kontaktów interpersonalnych i odczuć natury estetycznej. Przestrzenie publiczne gromadzą różne grupy ludzi bez względu na ich klasę, pochodzenie etniczne, płeć i wiek umożliwiając im mieszanie się (Madanipour, 1999), przyczyniając się do tworzenia heterogenicznego społeczeństwa oraz

„spójności społecznej” między różnymi grupami (Moughtin, 1999). Analizowane przestrzenie odgrywają również ważną rolę polityczną, dzięki otwartości na wszystkich użytkowników pozwalają rozwijać i promować wartości demokratyczne, zachęcając do spontanicznego uczestnictwa w życiu społecznym (Carr, 1992; Lynch, 1992). Trzeba też pamiętać o ekonomicznej roli przestrzeni publicznych jako miejsc działań o charakterze komercyjnym, zwłaszcza handlowym (Gehl, 1996). Ponadto przestrzenie te mogą wpływać na wartość ekonomiczną sąsiadujących terenów, przez co są traktowane jako kluczowy środek zwiększania wartości ziemi (Madanipour, 2000). Wielu badaczy zwraca uwagę na duże znaczenie symboliczne przestrzeni publicznych, jak również rolę estetyczną, podnoszącą jakość otoczenia. Choć trudno o silniejszą antynomię jak zestawienie zagadnień przemysłu i zieleni, a przemysł wskazuje się jako jeden z głównych czynników degradacji środowiska (Gasidło, 2007: 36), coraz bardziej docenia się współcześnie także ideę kształtowania parków na dawnych terenach przemysłowych.

PRZEDMIOT BADAŃ, CELE I METODYKA PRACY

Przedmiotem badań stały się wybrane krakowskie tereny poprzemysłowe rozumiane jako obszary, na których nastąpiło przerwanie ciągłości działalności produkcyjnej i związanych z nią bezpośrednio funkcji pomocniczych w ramach zakładów przemysłowych (Domański, 2001: 51), które są przekształcane w nowe miejskie przestrzenie publiczne, stanowiące łącznik pomiędzy historią miejsca a potrzebami i aspiracjami współczesnego miasta. Nowe – z uwagi na fakt stworzenia bądź rozwinięcia istniejącej sieci przestrzeni publicznej ulic, placów w głąb obszarów dotychczas zamkniętych dla ogółu społeczności miejskiej, a zatem uprzednio jej niewspółtworzących w rozumieniu definicji przestrzeni publicznej, której atrybutem jest dostępność (Dymnicka, 2013). Jak pisał Jan M. Chmielewski (2010: 42) „przestrzeń publiczna tworzy warunki i zachęca do pośredniej interakcji między jednostkami i grupami społecznymi (...), a patrząc z pozycji zarządzania jest domeną władz miasta”.

Przestrzenie publiczne rozumiane są w niniejszej pracy jako obszary ogólnodostępne o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjające nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na swoje położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne; co jest zgodne z zapisami Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (z dnia 27 marca 2003 r. z późn. zm.).

Zakres przestrzenny badań obejmował nowe przestrzenie publiczne zrealizowane, w trakcie realizacji bądź proponowane w bliskości centrum Krakowa na terenach dawnych fabryk, elektrowni, gazowni, zakładów produkcyjnych, browarów, kopalni czy kamieniołomów (rycina 1). Wzięto pod uwagę lokalizacje znajdujące się w obrębie dzielnic Stare Miasto, Krowodrza, Podgórze (Stare wraz z Zabłociem), Dębniki (stare) na obszarach charakteryzujących się historyczną zabudową śródmiejską lub na styku z nimi, bądź pozostające w bliskim ich sąsiedztwie. O wyborze przykładów decydowała chęć ukazania terenów poprzemysłowych na różnych etapach ich przekształceń w kierunku nowych przestrzeni publicznych.

W podejmowanych badaniach, obszar śródmiejski rozumiano jako „centralną część miasta, charakteryzującą się zwartą i intensywną zabudową z przewagą różnych, często specjalnych i unikalnych form, usług oraz obsługi społecznej i gospodarczej” (Saternus, 2013). Oznacza to w istocie szersze rozumienie pojęcia strefy śródmiejskiej, wychodzące poza granice „historycznie ukształtowanego jądra miasta”, pokrywającego

się z „najbardziej wartościową urbanistycznie i kulturowo tkanką budowlaną, z charakterystyczną odmiennością krajobrazową względem innych obszarów miejskich”, w obrębie których zdefiniował krakowskie śródmieście J.M. Chmielewski z zespołem (2013). W niniejszej pracy odniesiono się również do definicji rozwiniętych w ramach metody analizy urbanistycznej „Transect”, sformułowanej przez Andrésa Duany’ego i Emily Plater-Zyberk – twórców i pionierów nurtu tzw. „nowej urbanistyki”. Narzędzie to, wprowadza sześć stref zabudowy, ujmujących swego rodzaju gradient urbanistyczny (Mazur-Belzyt, 2019: 29) – od stref wiejskich, po ścisłe centrum miasta, wyróżniając przy tym m.in. strefę T5 – śródmiejską (od ang. *urban center zone*), inaczej określaną mianem strefy miejskiego centrum lub miejskiej (w zależności od tłumaczenia) oraz T6 – strefę wielkomiejską (od ang. *urban core zone*). Rozumienie zasięgu strefy śródmiejskiej w niniejszym artykule pokrywa się z definicją strefy T5, wedle której składa się ona „z obszarów o wysokiej intensywności zabudowy z mieszanym sposobem użytkowania. W zabudowie miejskiej, prócz mieszkań i apartamentów, licznie występuje handel detaliczny, usługi i biura. Gęsta siatka ulic, z szerokimi chodnikami, planowymi nasadzeniami drzew, linia zabudowy tworzy pierzeje lub jest nieznacznie wycofana” (Wróblewski, 2016: 140)¹.

Zakres czasowy obejmował przekształcenia wybranych przestrzeni przemysłowych w Krakowie mieszczące się w przedziale czasowym pierwszego dwudziestolecia XXI wieku, jak również prezentację planów mających się doczekać realizacji w najbliższych latach. Głównym celem badawczym było przedstawienie wybranych terenów poprzemysłowych śródmieścia Krakowa i jego bezpośredniego otoczenia, które są przedmiotem współczesnych przekształceń architektoniczno-urbanistycznych mających na celu stworzenie nowych przestrzeni publicznych. W polu zainteresowań była również historia badanych obszarów, a także rola i zaangażowanie władz miejskich wyrażone zapisami w dokumentach strategicznych i planistycznych Krakowa.

Prowadzone analizy miały jednocześnie na celu stwierdzenie czy dostrzegany i wykorzystywany jest potencjał badanych obszarów, jaki rodzaj podejścia dominuje w procesach tego typu przeobrażeń przestrzeni miejskich, jakiego rodzaju i jakości przestrzenie publiczne są wynikiem tych procesów oraz to, czy nowe ich rozwinięcia mają walor integrujący istniejący system powiązań funkcjonalno-przestrzennych.

Celem dokonania selekcji bardzo licznych przykładów różnorodnych działań w obrębie zagadnienia, założono następujące wstępne kryteria ich selekcji, określające jednocześnie zakres przestrzenny i czasowy pracy:

- przemysłowy charakter inwestycji,
- położenie w obrębie obszaru śródmiejskiego na styku z nim bądź w dużej z nim bliskości i silnych powiązaniach komunikacyjnych,
- realizacja projektu w założonym przedziale czasowym, za który przyjęto okres pierwszego dwudziestolecia XXI wieku, dla uchwycenia najbardziej bieżących tendencji z okresu ostatniej dekady, jak również po to, by dostrzec ewentualną ewolucję podejścia czy też generalnie zmiany w podejściu do kształtowania tego typu miejsc na przestrzeni czasu.

¹ W tym ujęciu kolejny „gradient” następujący po strefie T5 stanowi najrozleglejszy typ zabudowy T4 – czyli strefa „ogólna miejska – zwykle najrozleglejsza ze stref o typowym charakterze miejskim, przemieszane funkcje z przewagą funkcji mieszkalnej, większa gęstość zabudowy, różne typy mieszkań, budynki maksymalnie trzykondygnacyjne, tereny otwarte w postaci zieleńców i skwerów” (Mazur-Belzyt, 2019: 28).

Rycina 1. Lokalizacje omawianych obszarów względem historycznego centrum Krakowa

a. obszar dawnej fabryki tytoniu „Dolne Młyny”, b. kwartał „Browar Lubicz”, c. przestrzenie publiczne związane z Galerią Kazimierz d. przestrzeń publiczną pod budynkiem Cricoteki i wokół niego, e. teren tzw. Składu Solnego, f. nowo stworzone parkowe przestrzenie publiczne „Stacja Wisła”, g. dawne zaplecze przemysłowe Krakowa obszar Zabłocie, h. skwer, rodzaj ogrodu kieszonkowego Ogród Motyli, i. park Zakrzówek – w realizacji, j. park Bednarskiego – wkrótce nastąpi jego rewitalizacja (stan na koniec 2020), k. park Liban – planowana realizacja przekształcenia w ogólnodostępne tereny zielone

Źródło: opracowanie własne D. Wantuch-Matla

Metody analizy i źródła danych, jakie posłużyły do przedstawienia przemian terenów poprzemysłowych w przestrzenie publiczne obejmowały badania terenowe (Kraków) i studialne oraz kwerendę biblioteczną. Szczególną rolę odgrywały analizy dokumentów strategicznych i planistycznych wskazujące konkretne przemiany terenów poprzemysłowych oraz porównywanie sytuacji bieżącej w terenie, jak również planów

inwestorów zaangażowanych w przeprowadzanie przemian analizowanych przestrzeni publicznych.

POLITYKA PRZESTRZENNA MIASTA KRAKOWA WOBEC TERENÓW POPRZEMYSŁOWYCH

W 2018 roku miasto Kraków uchwaliło dokument „Strategia Rozwoju Krakowa. Tu chcę żyć. Kraków 2030.” (Uchwała nr XCIV/2449/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 lutego 2018 r.). Analizując go pod kątem zapisów odnoszących się do śródmieścia Krakowa oraz przestrzeni publicznych można stwierdzić, że podstawowymi wyzwaniami, jakie stawia przed sobą miasto na najbliższe lata, są poprawa ładu przestrzennego, podniesienie jakości i estetyki przestrzeni publicznych, poddawanych silnej presji procesów inwestycyjnych oraz potrzeba równoważenia rozwoju Krakowa, tak by miasto było spójne i funkcjonujące jako jeden organizm. Wśród mocnych stron wymienione zostały genius loci („duch miejsca”) oraz działania na rzecz poprawy dostępności przestrzeni publicznej. Jako jedną z szans polepszenia jakości życia mieszkańców miasta przedstawiono wzrost znaczenia procesów rewitalizacji tkanki miejskiej. Wśród słabych stron wymieniono m.in. nierównomierny dostęp mieszkańców do terenów zielonych i rekreacyjnych w bezpośrednim pobliżu miejsca zamieszkania. Jako jedno z zagrożeń – negatywne konsekwencje masowego ruchu turystycznego, zwłaszcza w obszarach atrakcyjnych turystycznie, co szczególnie odnosi się do analizowanego obszaru śródmieścia. Podkreślono dużą wagę projektów strategicznych, realizowanych w śródmieściu, m.in. takich jak utworzenie Centrum Literatury i Języka „Planeta Lem” w dawnym Składzie Solnym, które szczegółowo analizowane zostało w niniejszej pracy.

Powszechnie dostępna wysokiej jakości przestrzeń publiczna to jeden z głównych celów strategii rozwoju miasta. W ramach planowanych aktywności i działań można przeczytać m.in. o przywracaniu przestrzeni publicznych mieszkańcom poprzez ograniczenie dostępu samochodów osobowych do centrum miasta, rozwijając efektywny i przyjazny środowisku system transportu zbiorowego. Dodatkowo planowane jest kształtowanie ulic, szczególnie w centrum miasta, jako przestrzeni publicznych (odwołując się do koncepcji „ulic-ogrodów”), poprzez uspokajanie ruchu, wprowadzanie pasów zieleni, znoszenie rozgraniczenia na chodnik i jezdnię oraz równoważenia ruchu pieszego, rowerowego i samochodowego. Celem jest również pozyskiwanie nowych terenów dla przestrzeni publicznych, tak aby wytworzyły zintegrowaną sieć. Ważne będzie przeciwdziałanie nadmiernej komercjalizacji przestrzeni publicznych; powstawanie atrakcyjnych miejsc spotkań, wypoczynku i rekreacji, dostępnych nie tylko dla użytkowników obiektów komercyjnych. Dodatkowo strategia proponuje projektowanie zielonych przestrzeni w otoczeniu zabudowy miejskiej i w centrum miasta („parki kieszonkowe”, podwórka, skwery). Przeciwdziałanie tworzeniu barier architektonicznych w przestrzeni publicznej, wykluczających osoby z niepełnosprawnością ruchową oraz stosowanie zasady zapobiegania przestępczości przez kształtowanie bezpiecznych przestrzeni. Kolejnym ważnym celem strategii miasta jest rewitalizacja obszarów m.in. śródmiejskich, gdzie w ramach planowanych działań przewiduje się ograniczać gentryfikację, niekorzystne skutki masowego ruchu turystycznego i wyludnianie się. Dążyć do harmonizacji struktury funkcjonalnej i przestrzennej terenów mieszkaniowych. W ramach następnego celu strategii – zrównoważone środowisko, planowane jest m.in. w obrębie terenów poprzemysłowych śródmieścia utworzenie nowych

parków, modernizacja istniejących oraz utworzenie nowych skwerów na obszarach o ograniczonym dostępie do zieleni. Kolejny cel przewiduje zwiększenie poziomu bezpieczeństwa w przestrzeniach miejskich.

W strategii rozwoju zostały przedstawione wysokiej rangi przestrzenie publiczne istotne dla rozwoju całego miasta Krakowa. Znalazły się tam prawie wszystkie analizowane w niniejszej pracy obszary (bez Browaru Lubicz), tworząc w obrębie śródmieścia zespół przestrzeni publicznych, które będą połączone proponowanym szlakiem pieszym łączącym ważne obiekty kulturalne. Place, ulice i parki mają stać się atrakcyjnymi miejscami spotkań i aktywności mieszkańców, a wysokiej jakości publiczne tereny zielone mają być równomiernie dostępne w skali miasta.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa zostało uchwalone w 2014 roku (Uchwała nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lipca 2014 r.). Zapisy dotyczące badanego terenu proponują, że śródmieście Krakowa będzie powiązane siecią atrakcyjnych przestrzeni publicznych z nowymi skupiskami usług tworzącymi policentryczny układ zabudowy o charakterze śródmiejskim. Do najważniejszych przestrzeni publicznych miasta wymienionych w Studium zalicza się m.in.: historyczne centrum Krakowa, tzw. Stare Podgórze, bulwary Wisły, czyli tereny, w obrębie których znajduje się większość badanych w niniejszej pracy obszarów przemysłowych. Pod względem funkcjonalnym i kompozycyjnym ważną sieć przestrzeni publicznej centrum Krakowa stanowić będzie zintegrowany z Krakowskim Centrum Komunikacyjnym obszar obejmujący m.in. rewitalizowany teren „jurydyki Lubicz” z przestrzeniami dawnego Browaru Krakowskiego. Istotnym komponentem projektu Park Rzeki Wisły będą działania prowadzące do rewitalizacji nowej sieci przestrzeni publicznych Starego Podgórze – rekomendowanego do objęcia Parkiem Kulturowym „Stare Podgórze z Krzemionkami” (w tym analizowane Zabłocie). Kolejną ważną przestrzenią publiczną tworzącą część szkieletu przestrzeni publicznych w śródmieściu Krakowa jest publiczny teren zieleni Wzgórza Krzemionek (w tym analizowany Kamieniołom Liban), który stanowi atrakcyjny obszar o dużym potencjale rozwojowym w kierunku reprezentacyjnej dzielnicy o charakterze kameralnym. Ważnym elementem kształtowania struktury urbanistycznej Krakowa są parki rzeczne. Ich wartości estetyczne i kompozycyjne to podstawowe kryterium budowania sieci przestrzeni publicznych. Do najważniejszych należy Park Rzeki Wisły. O atrakcyjności tego obszaru świadczyć będzie zarówno otwarty, parkowy, reprezentacyjny charakter bulwarów, jak i uczytelnienie funkcji rzeki i jej bezpośredniego otoczenia dla stref zamieszkania – np. poprzez wyposażenie w wysokiej klasy elementy małej architektury, które jest absolutnie koniecznym warunkiem podniesienia jakości wnętrza urbanistycznego rzeki, w którym zlokalizowane są i mogą nadal powstać wysokiej klasy obiekty użyteczności publicznej.

Wszystkie przytoczone w niniejszej pracy przestrzenie publiczne na terenach przemysłowych śródmieścia Krakowa znajdują się w obrębie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Są to:

- „Bulwary Wisły” (Uchwała nr LXXXI/1240/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r.), w obrębie których znajduje się obiekt przemysłowy, gdzie zlokalizowano Cricotekę;
- „Skład Solny” (Uchwała NR LXXVII/1915/17 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2017 r.), w obrębie którego znajduje się obiekt przemysłowy Składu Solnego;

- „Zabłocie” (Uchwała NR CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 r.), w obrębie którego znajdują się przestrzenie publiczne kwartału poprzemysłowego Zabłocie oraz park na terenie poprzemysłowym „Stacja Wisła” i „Ogród Motyli”;
- „Browar Lubicz” (Uchwała NR XXIV/292/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 października 2007 r.), w obrębie którego znajdują się przestrzenie publiczne kwartału poprzemysłowego byłego Browaru Lubicz;
- „Rejon ulicy Rajskiej” (Uchwała NR XCIX/2582/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 kwietnia 2018 r.), w obrębie której znajdują się przestrzenie publiczne kwartału poprzemysłowego byłych zakładów tytoniowych Philip Morris;
- „Park Zakrzówek” (Uchwała NR LVIII/778/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 października 2012 r.), w obrębie którego tworzony będzie park miejski na terenie poprzemysłowym dawnego kamieniołomu Zakrzówek;
- „Krzemionki” (Uchwała NR XI/153/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 25 kwietnia 2007 r.), w obrębie których tworzony będzie park miejski na terenie poprzemysłowym dawnego Kamieniołomu Liban.

Sytuacja analizowanych obszarów pod kątem polityki przestrzennej miasta, gdy wszelkie działania na tych terenach muszą być zgodne z uchwalonymi planami miejscowymi, jest pozytywnym przykładem dbania władz miasta o ład przestrzenny terenów śródmiejskich. Obszary te ze względu na swoje położenie są cenne pod wieloma względami – historycznymi, przyrodniczymi, kulturowymi, a także w kontekście społecznym i ekonomicznym. Kształtują one tożsamość miasta i decydują o jego metropolitalnym znaczeniu, dlatego tak ważne jest racjonalne i perspektywiczne ich użytkowanie, bez przyzwolenia na zbyt intensywne, chaotyczne zagospodarowanie.

Plany miejscowe badanych terenów to plany o charakterze ochronnym i porządkującym, mające ważne znaczenie dla ładu przestrzennego miasta i jego atrakcyjności. Najczęściej wymieniane przyszłe przeznaczenie obszarów, w obrębie których znajdują się analizowane przestrzenie publiczne, obejmuje usługi kultury i sztuki, muzea, galerie, sale wielofunkcyjne. Ważne jest zachowanie najcenniejszych zasobów dziedzictwa kulturowego i miejsca pamięci narodowej, jako elementów tożsamości lokalnej. Przyszłe zagospodarowanie badanych terenów zielonych podporządkowane ma być ochronie krajobrazu, szczególnej troski wymaga zachowanie ekspozycji cennych zabytków, panoramy miasta oraz terenów otwartych. Wymieniane są również publiczne cele rekreacyjne, wypoczynkowe i sportowe, przy uwzględnieniu walorów przyrodniczych i widokowych. Restrukturyzacja i rewitalizacja terenów poprzemysłowych śródmieścia Krakowa ma poprawić wizerunek tej części miasta, zwiększyć jej atrakcyjność i poprawić warunki życia i standardy zamieszkania jej mieszkańców, kształtując nowy ład przestrzenny w integracji z miastem i rzeką Wisłą.

TŁO HISTORYCZNE I PRZEMIANY FUNKCJONALNE WYBRANYCH TERENÓW POPRZEMYSŁOWYCH

Choć przemysł nigdy nie odgrywał w ewolucji śródmiejskich (w dzisiejszym rozumieniu) obszarów Krakowa wiodącej roli, przez stulecia, poza drobnym przemysłem, rzemiosłem czy chałupnictwem, powstało tu także kilka większych zakładów przemysłowych. U początków XX wieku największym była fabryka tytoniu na ulicy Dolnych Młynów – należąca wówczas do Austriaków, aczkolwiek zaczęły także rozwijać się

stopniowo i inne gałęzie przemysłu – maszynowy, metalowy, drzewny czy poligraficzny. Rozbudowano także znacznie cementownie w Bonarce, kamieniołomy i wapienniki, a także cegielnie w Podgórzu i Płaszowie (Kotewicz, 1981: 12–14). Ważną strefą przemysłową były także obszary Grzegórzek i Zabłocia (Mydel, 1994: 35). Wiele licznych, drobniejszych zakładów przemysłowych (m.in. z branży odzieżowej, poligraficznej itp.) rozmieszczonych wokół ścisłego centrum Krakowa zniknęło niemal bez śladu, a w ich miejsce powstała nowa zabudowa. Pierwsze przeobrażenia tego rodzaju terenów nierzadko realizowane były bez często niezbędnej wiedzy o skażeniach wód gruntowych, gleby czy emisji szkodliwych substancji i działań w zakresie remediacji poprzemysłowych obszarów – do dziś wątek ten stanowi istotny problem w przekształcaniu terenów dawnego przemysłu. Nawet już współczesne przedsięwzięcia budowlane realizowane na tego rodzaju terenach najczęściej nastawione były na zysk i nie wiązały się z kształtowaniem przestrzeni publicznych, a wprost przeciwnie – częściej z grodzeniem przestrzeni, a przez to niską wartością przestrzenną i społeczną (np. budownictwo mieszkaniowe na terenach dawnej krakowskiej garbarni na Ludwinowie). Tak bywa i dziś, czego przykładem może być choćby osiedle na terenach dawnej krakowskiej fabryki czekolady przy ul. Wrocławskiej, po której istnieniu została wyłączanie nazwa osiedla; zespoły zabudowy mieszkaniowej tworzone na terenach drobnych zakładów w okolicach dawnego Ludwinowa i Ronda Matecznego na obrzeżach Starego Podgórza (np. osiedle Fi) czy silnie rozbudowywane osiedla mieszkaniowe na Grzegórkach. W pewnym już oddaleniu od stale rozszerzającej się i dogęszczającej strefy zabudowy śródmiejskiej i miejskiej², zabudowywane są także obszary XX-wiecznych zakładów przemysłowych tworzonych w południowej części Podgórza wzdłuż i wokół ul. Wadowickiej, Zakopiańskiej (Mydel, 1994: 43) – z tym, że w tym przypadku powstają dziś często obiekty o funkcji komercyjno-usługowej i biurowej.

Podobnie w innych polskich miastach, m.in. w Łodzi czy Wrocławiu, obserwujemy wtórne zagospodarowanie terenów zurbanizowanych, które wcześniej pełniły funkcje przemysłowe w centrum miasta. Może ono jednak przybierać różne formy w kontekście tworzenia nowych przestrzeni publicznych. Obecnie w ramach procesu rewitalizacji wewnątrzmijskich terenów poprzemysłowych w Łodzi powstały i dalej powstają wysokiej jakości przestrzenie publiczne w formie placów miejskich i innych ciągów pieszych i pieszo-rowerowych, tworząc nową przestrzeń centralną (Kazimierczak, 2014). Jest to przykład przemysłanych i planowych działań mających na celu m.in. poprawę jakości życia mieszkańców. We Wrocławiu natomiast, po 1989 roku rewitalizacja terenów poprzemysłowych, rozumiana jako proces wprowadzania planowych zmian mających przywrócić zdegradowane obszary przemysłowe do ponownego ich wykorzystania w przestrzeni publicznej, praktycznie nie występuje. Zachodzące zmiany funkcjonalne, ich tempo i dynamika miały i mają charakter nieplanowany (Sikorski, 2019: 238). Takie działania zaprzeczają możliwość aranżacji nowo zagospodarowywanych przestrzeni miejskich w sposób, który zaspokajałby potrzeby społeczne. Z drugiej strony, jak podkreśla K. Bierwiaczonek i in. (2017: 160), istniejące już przestrzenie publiczne we Wrocławiu mają kluczowe znaczenie dla miasta w przeciwdziałaniu procesom segmentacji. Władze miasta Krakowa, choćby poprzez przygotowywanie wymienionych wyżej dokumentów planistycznych, w aktywny sposób chcą rozszerzać swój

² Wg odniesienia do klasyfikacji zawartej w metodzie analizy transect.

zasób przestrzeni publicznych, w tym tych na nowo zagospodarowywanych terenach przemysłowych.

Jak pisze A. Kępkowicz (2019: 9) „optymalne kształtowanie przestrzeni publicznej wymaga wielu działań – rozpoznania jej zasobów, diagnozy, monitorowania przemian, przewidywania zmian, kreacji miejsc nowych i sanacji już powstałych (...), jak również rozpoznania pojawiających się zjawisk”. Złożoność procesu przemian doprowadzających do ukształtowania się przestrzeni publicznych w obrębie i sąsiedztwie krakowskiego śródmieścia, jak i mocno zróżnicowana ich forma ostateczna, skłoniła autorki do stworzenia typologii porządkującej przedstawiane obszary.

Najciekawsze krakowskie realizacje i projekty nowych przestrzeni publicznych na terenach przemysłowych można podzielić na trzy główne kategorie typologiczne. W pierwszej z nich – odnoszącej się do przestrzeni tworzonych w ścisłym związku z obiektami architektonicznymi, mieści się jeden z pierwszych krakowskich przykła-dów uwydatnienia i wykorzystania zabytkowych, pojedynczych obiektów przemysłowych – budowa obiektu handlowego tzw. Galerii Kazimierz na terenach dawnej Rzeźni Krakowskiej (ponad 11 ha). Zabudowania miejskiej rzeźni powstały w latach 1877–1878 na podstawie projektu Macieja Moraczewskiego i swoją pierwotnie założoną funkcję realizowały aż do 2003 roku, kiedy to podjęto się ich gruntownej renowacji i przekształcenia w obiekty wchodzące w skład kompleksu handlowego (MIM, 2020). Zachowano tu, odrestaurowano i adaptowano do nowych funkcji kilka obiektów architektury przemysłowej, stworzono także i zagospodarowano place – większy, przy głównym wejściu do obiektu (od strony alei Ignacego Daszyńskiego), tzw. Historyczny, oraz mniejszy, od strony ulicy Masarskiej. Plac Historyczny ukształtowano tak, by wraz z elementami zieleni tworzył przestrzeń dla odpoczynku, miejsce reprezentacji uwydatniające wejście do galerii i miejsce animacji społecznych wydarzeń rozrywkowych.

Ponadto niemal flagową dziś już, krakowską realizacją nowej przestrzeni publicznej, będącej jednocześnie integralnym elementem projektu architektonicznego, jest ponadto obiekt Muzeum Tadeusza Kantora oraz siedziba Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora – Cricoteka, zrealizowane w znacznej mierze dzięki dofinansowaniu z funduszy unijnych. Nowa bryła obiektu została nadwieszona ponad zabytkowymi obiektami dawnej Elektrowni Podgórskiej. Elektrownia komunalna w Podgórzu (które wówczas jeszcze było odrębnym miastem) rozpoczęła działalność w 1900 roku i była pierwszym tego typu obiektem w regionie krakowskim, a siódmym na obszarze zaboru austriackiego (Pochwała, 2015).

Budynek Cricoteki został pomyślany przez architektów jako rodzaj nawiązania do Kantorowskich ambalaży, opakowań, w którym ukryto część muzealną. W zaadaptowanych budynkach elektrowni mieści się część badawcza i teatralna ośrodka. Pod nowym budynkiem stworzono plac, połączony pochylniami z ciągami pieszymi biegnącej obok ulicy Nadwiślańskiej. Plac stanowi ogólnodostępne rozwinięcie przestrzeni ulicznej i posiada także walor interaktywności, dzięki lustrzanej okładzinie „podbrzusza” przewieszzonego ponad nim budynku. Na placu w sezonie letnim organizowane są rozmaite wydarzenia kulturalne, funkcjonuje tu także kawiarnia na wolnym powietrzu, stanowi on także rodzaj znakomitej platformy widokowej (Wantuch-Matla, 2017: 358).

W nieodległej przyszłości, w sąsiedztwie Cricoteki powstać ma także przestrzeń publiczna powiązana z Centrum Literatury i Języka „Planeta Lem”. Przestrzeń ta ma objąć rozbudowany istniejący i podupadający dziś obiekt XVIII-wiecznego Składu Solnego przy ul. Na Zjeździe, w okolicach placu Bohaterów Getta. Budynek jest jedynym

Rycina 2. Zestawienie porównawcze wybranych przykładów krakowskich – kategoria: przestrzenie publiczne związane z obiektami architektonicznymi

ZESTAWIENIE WYBRANYCH KRAKOWSKICH PRZYKŁADÓW KSZTAŁTOWANIA NOWYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH NA TERENACH POPRZEMYSŁOWYCH						
NOWE PRZESTRZENIE PUBLICZNE ZWIĄZANE Z POPRZEMYSŁOWYMI OBIEKTAMI ARCHITEKTONICZNYMI I LUB ICH POZOSTAŁOŚCIAMI						
NAZWA	ROZMIARY	DAWNA FUNKCJA	NOWA FUNKCJA	POTENCJAŁ PRZESTRZENNY	POTENCJAŁ SPOŁECZNY	POTENCJAŁ EKONOMICZNY
GALERIA KAZIMIERZ 2005	Ponad 11 ha	Rzeźnia Krakowska	Obiekt handlowy + przestrzeń publiczna	Nowe place od strony Al. Daszyńskiego i od strony ul. Rzeźniczej.	Tzw. Plac Historyczny jako miejsce spotkań, integracji społecznej, wydarzeń rozrywkowych	Dochoły z najmu przestrzeni handlowych, duża ilość miejsc pracy
SKŁAD SOLNY (PROJEKT / planowana realizacja 2023)	Ok. 1 ha	Skład Solny	Centrum Literatury i języka „Planeta Lem” + przestrzeń publiczna	Nowe rozwinięcie sąsiednich ulic: Na Zjeździe, uzupełnienie przestrzeni między wiaduktem kolejowym a okolicami Placu Bohaterów Getta oraz bulwarów wiślanych	Nowe miejsca spotkań, integracji społecznej, wydarzeń kulturalnych, nowe miejsca pracy	Marketing miasta, atrakcja turystyczna, nowe miejsca pracy
CRICOTEKA 2014	Ok. 0.2 ha (powierzchnia całkowita działki projektowej)	Elekrownia miejska	Muzeum Tadeusza Kantora i siedziba Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA + kawiarnia + przestrzeń publiczna	Nowe rozwinięcie ul. Nadwiślańskiej, nowy plac i platforma widokowa, tzw. przestrzeń „in-between” na styku architektury i przestrzeni publicznych	Nowe miejsce kultury, integracja społeczna, animacja społeczna	Marketing miasta, atrakcja turystyczna, nowe miejsca pracy

Źródło: opracowanie własne D. Wantuch-Matla

pozostałym z istniejących niegdyś trzech – dwa pozostałe zostały rozebrane na początku XX wieku w związku z budową bulwarów wiślanych, ten zaś przekształcono w koszary wojskowe. W kolejnych latach służył rozmaitym funkcjom, a od około dwóch dekad jego pomieszczenia zaczęły być tymczasowo wykorzystywane jako pracownie artystyczne (Międzobrodzka, 2016). Odrestaurowany i rozbudowany budynek ma zyskać rodzaj „przedpola” w postaci pofałdowanej (jak i wg koncepcji wewnętrzna podłoga budynku) zielonej murawy z alejkami, stanowiącej rodzaj przestrzeni wiążącej obiekt z otoczeniem, rozwinięcie kontekstu przestrzennego placu Bohaterów Getta oraz bulwarów wiślanych, przestrzeni reprezentacyjnej „zapraszającej” do budynku (rycina 4).

Ostatnie dekady to także kilka interesujących przykładów działań i przedsięwzięć, których efektem są nowe przestrzenie publiczne o charakterze sieci ulic i placów, w skali dużych obszarów poprzemysłowych, tworzących całe kwartały miejskie bądź nawet większe fragmenty miasta. W tej kategorii wyodrębniono trzy główne przykłady – wspomnianego wcześniej Zabłocia, a także tzw. Browaru Lubicz i, wychodzącego poza ramy przypadku, kwartału „Dolne Młyny”, inaczej zwanego Tytano. Zabłocie to teren położony na prawym brzegu Krakowa, rozpościerający się między Wisłą, ulicami Na Zjeździe i wiaduktem kolejowym, okolicą mostu Kotlarskiego, wiaduktu kolejowej linii średnicowej oraz ulicą Nowohucką. Pierwsze wzmianki o tym terenie pochodzą z 1334 roku w kontekście lasów królewskich, jednak z czasem obszar ten stał się istotnym przemysłowym zapleczem Krakowa i Kazimierza, a jego najsilniejszy rozwój przypadł na przełom XIX i XX wieku (Kopeć, 2017: 286).

Obszar ten od ponad dekady stanowi przedmiot zainteresowania władz miasta. Przemiany jego zabudowy, jak też przestrzeni publicznych od ponad dziesięciu lat są realizowane w oparciu o miejscowy plan zagospodarowania z 2006 roku. W tym okresie następuje stopniowa wymiana dawnej tkanki przemysłowej na intensywną zabudowę mieszkaniową, ale także biurową. W sercu Zabłocia powstało także Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK. Silna presja deweloperska wygenerowała obiekty o charakterze osiedli grodzonych. Koncentracja na ekspansji zabudowy wpłynęła na brak rozwoju lokalnej sieci przestrzeni publicznych, w tym pałący brak przestrzeni zielonych. Jedyne w sąsiedztwie obiektów muzealnych stworzono niewielkich rozmiarów sekwencję ogólnodostępnych wnętrz urbanistycznych, stanowiących rodzaj rozwinięcia przestrzeni ulicy Lipowej. Dopiero w ostatnich latach sytuacja krajobrazu Zabłocia uległa powolnej poprawie – przestrzeń publiczną rozbudowano o otoczenie nowej stacji kolejowej Kraków-Zabłocie, tzw. pasaż Ślusarski – przełączkę między ulicami Romanowicza i Ślusarską z elementami zieleni, wyposażeniem służącym zabawom dziecięcym, grom miejskim oraz z dostępem do usług w parterze sąsiedniego budynku mieszkaniowego, a także nowe przestrzenie zielone – niewielki park i skwer. Stopniowo ulepszono także stan powiązań przestrzennych z bulwarami wiślаныmi, Starym Podgórzem i centrum miasta, co także dodatkowo wzmocniło atrakcyjność turystyczną Zabłocia a także wpłynęło na podniesienie bezpieczeństwa użytkowania tamtejszych i okolicznych przestrzeni publicznych (nowe oświetlenie, modernizacja nawierzchni itp.).

Wzorcowym osiągnięciem jest natomiast rewitalizacja innego cennego dla miasta obszaru, objętego planem miejscowym – kwartału dawnego browaru Zakładów Piwowarskich (w okresie przedwojennym – Browaru Krakowskiego i Fabryki Przetworów Słodowych J. Götza). Zespół poprzemysłowych obiektów stanowi część całego zespołu urbanistycznego dawniej dzielnicy Wesoła wpisanej do rejestru zabytków i położonego w obrębie obszaru uznanego za pomnik historii: „Kraków – historyczny zespół

Rycina 3. Zestawienie porównawcze wybranych przykładów krakowskich – kategoria: przestrzenie publiczne tworzone w powiązaniu z całymi kwartałami/obszarami zabudowy

ZESTAWIENIE WYBRANYCH KRAKOWSKICH PRZYKŁADÓW KSZTAŁTOWANIA NOWYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH NA TERENACH POPRZEMYSŁOWYCH						
NOWE PRZESTRZENIE PUBLICZNE ZWIĄZANE Z CAŁYMI KWARTAŁAMI / OBSZARAMI POPRZEMYSŁOWYMI						
NAZWA	ROZMIARY	DAWNA FUNKCJA	NOWA FUNKCJA	POTENCJAŁ PRZESTRZENNY	POTENCJAŁ SPOŁECZNY	POTENCJAŁ EKONOMICZNY
ZABŁOCIE Działania od 2006 r. *	Obszar MPZP „Zabłocie” obejmuje 175 ha, jednak uwzględnia 3 strefy – A, B, C, z czego A – to niewielki fragment Starego Podgórze; faktyczny obszar historycznego obejmuje strefy B i C	Ważne zaplecze przemysłowe dla Podgórze i Krakowa	Mieszkalniowo-usługowe, kulturalne	Nowe sieci ulic i placów, nowy obszar o zróżnicowanych, atrakcyjnych funkcjach, znakomicie skomunikowany z centrum Krakowa	Miejsce spotkań, integracji społecznej, wydarzeń kulturalnych, dzielnica mieszkaniowa, nowe miejsca pracy, liczne lokalizacje biznesów kreatywnych	Dochody z najmu przestrzeni handlowych, duża ilość miejsc pracy, wartość gruntów, marketing miasta
KWARTAŁ „DOLNE MĘYNY”	Ok. 2 ha	Zakłady tytoniowe	Przez lata funkcja tymczasowa – przestrzeń społeczno-kulturalna; wkrótce można się spodziewać remontów, restauracji obiektów zabytkowych, nowych funkcji komercyjnych (m.in. hoteli)	Nowe rozwinięcie sąsiednich ulic – dotąd niedostępne wewnętrzne uliczki kwartału, stały się nowym „salonem miasta”	Nowe miejsca spotkań, integracji społecznej, wydarzeń kulturalnych, nowe miejsca pracy	Marketing miasta, atrakcja turystyczna, nowe miejsca pracy
BROWAR LUBICZ	Ok. 5.2 ha	Browar	Funkcje mieszkaniowe z usługami (kawiarnie, restauracje itp.), biura	Nowe rozwinięcie ogólnodostępnych uliczek i placów wewnątrz niegdyś zamkniętej enklawy	Nowe miejsce zamieszkania, kultury, integracja społeczna	Marketing miasta, wysoka jakość i wartość przestrzeni publicznej i zabudowy, nowe miejsca pracy

*2006 r. jako data uchwalenia MPZP „Zabłocie” (UCHWAŁA NR CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 r.) oraz publikacji Programu Rewitalizacji i Aktywizacji Poprzemysłowego Obszaru Zabłocia.

Źródło: opracowanie własne D. Wantuch-Matla

miasta”; jest także częścią tzw. Szlaku Techniki (Kopeć, 2017: 164–166). Na terenach dawnego browaru poprzez adaptację zabytkowej tkanki i ewentualne uzupełnienia urbanistyki kwartału nowymi kubaturami, stworzono kompleks mieszkaniowo-biurowo-usługowy, w głąb którego płynnie przenika przestrzeń okolicznych ulic – Lubicz i Strzeleckiej. Wewnętrzna przestrzeń uliczek i niewielkich placyków nie została ogrodzona. Całość inwestycji cechuje wysoka kultura architektoniczna, a także czytelność i atrakcyjne umeblowanie nowych przestrzeni publicznych, dotąd stanowiących niedostępny teren przemysłowy – dziś będących sceną intensywnych interakcji społecznych, z racji szerokiej oferty funkcjonalnej miejsca. Władze miejskie mają swój znaczny wkład w dzisiejszy charakter kwartału. Wspomniany plan miejscowy ustanowiony dla tego obszaru w 2007 roku wyraźnie akcentował znaczenie jakości przestrzeni publicznych, wprowadzono w nim także zakaz budowy ogrodzeń (Uchwała RMK, 2007: 9–12).

Dość wyjątkowym przypadkiem ukształtowania się nowej, tymczasowej przestrzeni publicznej w bardzo bliskim sąsiedztwie starego miasta jest kompleks kulturalno-usługowy Tytano, przy ul. Dolnych Młynów. Jego specyfika wynika z faktu, że miejsce to w swoim dotychczasowym kawiarnianym charakterze ukształtowało się w zasadzie poprzez procesy oddolne. Obszar dawnej fabryki tytoniu, jednego z najprężniej działających zakładów przemysłowych XX-wiecznego Krakowa, został wyłączony z użytkowania przez firmę Phillip Morris w 2002 roku i sprzedany hiszpańskiej firmie deweloperskiej widzącej tam potencjał dla mieszanki reprezentacyjnych funkcji mieszkaniowo-hotelowo-biurowych. Światowy kryzys gospodarczy wstrzymał zamierzenia inwestora, a działkę wydzierżawiła od niego na czas określony Fundacja Tytano, która w krótkim czasie, wynajmując poprzemysłowe lokale i udostępniając wewnętrzną sieć uliczek i placów przyczyniła się do ożywienia tego miejsca. Tym sposobem dawna „Cygarfabryka” stała się w ostatnich latach nadzwyczaj popularną i atrakcyjną częścią przestrzeni publicznej ścisłego śródmieścia i trwale wpisała się w świadomość mieszkańców i turystów. Z końcem września 2020 roku kawiarniane zagłębienie Tytano zostało definitywnie zamknięte, co wróży prawdopodobny powrót hiszpańskiego inwestora i uruchomienie czysto komercyjnych procesów, które z pewnością ponownie zmienią to miejsce. Wytworzony przez funkcje tymczasowe potencjał możliwości włączenia, dawniej odgrodzonych przestrzeni fabryki, w otaczającą je siatkę ulic, choć został powszechnie dostrzeżony – jedynie częściowo zabezpieczony został przez zapisy lokalnego planu miejscowego. Potencjał ekonomiczny tej lokalizacji można widzieć różnorodnie. W oczywisty sposób jest to atrakcyjna inwestycyjnie działka budowlana, ważna wizerunkowo zarówno dla inwestora, jak też i dla władz miejskich. Jednak warto dostrzec, niezależnie od wielu kontrowersji i problemów, związanych z tym miejscem, że istotną wartością ekonomiczną było dotąd tymczasowe wykorzystanie możliwości miejsca, które zarabiało na sobie (poprzez dzierżawę i pośrednio także poprzez generowany efekt zewnętrzny) w okresie wstrzymania zasadniczych planów inwestycyjnych, przygotowując de facto grunt pod planowane przez właściciela przedsięwzięcia. Nie wiadomo, na ile wykorzysta on utrwalony już w świadomości mieszkańców i turystów publiczny potencjał miejsca. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego nie jest zaznaczona w tym przypadku (tak jak w MPZP „Browar Lubicz”) konieczność zachowania otwartego charakteru wnętrza urbanistycznych kwartału.

Dostępność łatwo osiągalnych i atrakcyjnych terenów zieleni jest integralną częścią jakości życia w mieście (Zachariasz, 2006: 90). W ciągu ostatniej dekady władze miasta wraz z jednostką odpowiedzialną za rozwój i zarządzanie terenami zielonymi

– Zarządem Zieleni Miejskiej, mają bardzo znaczące osiągnięcia w tym zakresie. W obrębie kategorii przestrzeni zielonych, tworzonych na terenach przemysłowych wyodrębniono kilka przykładów spełniających założone kryteria i zarazem wpisujących się w szerszą politykę rozwoju terenów zielonych w Krakowie. Wytypowane realizacje choć są niewielkich rozmiarów, stanowią element konsekwentnie rozbudowywanej „zielonej infrastruktury” parków kieszonkowych. Mowa o dwóch miejscach, stworzonych w obrębie obszaru Zabłocia – parku Stacja Wiśla przy bulwarach wiślanych oraz niewielkim skwerze Ogród Motyli u zbiegu ulic Dekerta, Wałowej i Kiełkowskiego. Pomimo niewielkiej skali, obie realizacje zostały bardzo pozytywnie przyjęte przez lokalną społeczność. Park jest wielofunkcyjny i obejmuje przestrzenie rekreacji, zabaw dziecięcych, miejsca służące uprawie roślin, a także miejsca do wydarzeń kulturalnych (podium), warsztatów i ekspozycji plenerowych. W przestrzeni parku znaleźć można ślady przemysłowej przeszłości: fragmenty szyn – wykorzystane do instalacji przesuwanych siedzisk, elementy ramp kolejowych czy fragmenty starych murów. W obrębie parku znalazł się także pawilon gastronomiczny. Miejsce stało się niezwykle popularne wśród mieszkańców Zabłocia, którzy do tej pory nie mieli bliskiego dostępu do żadnych przestrzeni zieleni urządzonej, ale także mieszkańców okolicznych dzielnic Krakowa, korzystających z parku i pawilonu gastronomicznego jako przystanku w trakcie wycieczek rowerowych czy spacerów.

Cenne są ponadto dokonania krakowskie na polu tworzenia nowych parków miejskich na terenach dawnych kamieniołomów. W ostatnich latach Kraków podjął się niejako kontynuacji idei zapoczątkowanej przez Wojciecha Bednarskiego, inicjatora rekultywacji dawnego kamieniołomu Szkoła Twardowskiego, zlokalizowanego w Starym Podgórzu. W ciągu najbliższych kilku lat w Krakowie zostanie zrealizowany park Zakrzówek, również realizowany na obszarze dawnego kamieniołomu i zlokalizowany w bliskości obszarów śródmiejskich w okolicach tzw. Skałek Twardowskiego. W perspektywnych planach pozostaje ponadto kolejny park Kamieniołom Liban, przy Kopcu Krakusa na krakowskich Krzemionkach. Wykorzystanie potencjału licznie występujących w Krakowie przemysłowych obszarów dawnych wyrobisk, kamieniołomów, wapienników, często wchłoniętych już przez miejską zabudowę, stało się ważnym elementem strategii rozwoju zintegrowanego systemu zieleni miejskiej. Zarówno „Zakrzówek”, jak i „Liban” mogą być celem pieszych wędrówek i spacerów mieszkańców i turystów. Wartość „Zakrzówka” w szczególności koncentruje się wokół jego walorów krajobrazowych i przyrodniczych, jako miejsca rekreacji, w tym sportów wodnych, wspinaczki, a także funkcji edukacji przyrodniczej. „Liban” będzie w istocie częścią znacznie szerszego kontekstu. Poza bliskością Starego Podgórza, stacji kolejowej Płaszów, Muzeum Podgórza, jest zarazem obszarem o tożsamości przemysłowej (dawna firma Krakowskie Wapienniki i Kamieniołomy SA w Krakowie), jak też miejscem, gdzie w 1942 roku Niemcy stworzyli obóz pracy przymusowej, a w którego nieodległym sąsiedztwie znajduje się teren dawnego niemieckiego obozu koncentracyjnego w Płaszowie – miejsce jego upamiętnienia i pozostałości.

Wspomniany wcześniej park Bednarskiego, od lat czekający na odnowę i rewitalizację, z końcem grudnia 2019 roku został ujęty na liście inwestycji planowanych w budżecie miasta na rok 2020. Oznacza to uruchomienie szeroko zakrojonych prac w jego obrębie, prowadzonych na bazie czekającego na realizację od kilku lat projektu rewitalizacji zakładającego stworzenie na terenie parku m.in.: nowych boisk sportowych,

Rycina 4. Zestawienie porównawcze wybranych przykładów krakowskich – kategoria: zielone przestrzenie publiczne tworzone na dawnych terenach przemysłowych

ZESTAWIENIE WYBRANYCH KRAKOWSKICH PRZYKŁADÓW KSZTAŁTOWANIA NOWYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH NA TERENACH POPRZEMYSŁOWYCH						
NOWE „ZIELONE” PRZESTRZENIE PUBLICZNE TWORZONE NA TERENACH DAWNEGO PRZEMYSŁU						
NAZWA	ROZMIARY	DAWNA FUNKCJA	NOWA FUNKCJA	POTENCJAŁ PRZESTRZENNY	POTENCJAŁ SPOŁECZNY	POTENCJAŁ EKONOMICZNY
PARK „ZAKRZÓWEK”	Ok. 51 ha	Kamieniołom	Park miejski – funkcje rekreacyjne, edukacja przyrodnicza	Element systemu terenów zieleni miejskiej, bliskość śródmieścia Starych Dębink, Os. Podwawelskiego	Nowa przestrzeń dla mieszkańców i turystów, miejsce spotkań i interakcji społecznych, spacerów	Marketing miasta, najem nadwodnych obiektów sportowych
PARK „KAMIENIOŁOM LIBAN”	Ok. 20 ha	Kamieniołom	Park miejski – funkcje upamiętniające obóz pracy, ale także tożsamość poprzemysłową, funkcje rekreacyjne, edukacja przyrodnicza	Element systemu terenów zieleni miejskiej, bliskość Starego Podgórza, Kopca Krakusa, powiązania komunikacyjne	Nowa przestrzeń dla mieszkańców i turystów, wpływ na wzmocnienie lokalnej tożsamości społecznej	Marketing miasta
PARK BEDNARSKIEGO (rewitalizacja od 2020 r.)	Ok. 8.5 ha	Kamieniołom „Szkoła Twardowskiego”	Park miejski – funkcje rekreacyjne, gastronomiczne, turystyczne	Element systemu terenów zieleni miejskiej, bliskość Starego Podgórza, Kopca Krakusa, powiązania komunikacyjne	Zrewitalizowana przestrzeń dla mieszkańców i turystów, wpływ na wzmocnienie lokalnej tożsamości społecznej	Marketing miasta, nowe miejsca pracy
PARK „STACJA WISŁA”	Ok. 0.3 ha	Przestrzeń publiczna terenów Zabłocia	Park miejski – funkcje rekreacyjne, kulturalne, gastronomiczne	Nowy teren otwarty urządzony na obszarze pod tym względem deficytowym, rozwinięcie przestrzeni publicznej sąsiednich ulic i bulwarów wiązanych	Miejsce spotkań i interakcji społecznych, spacerów	Marketing miasta, najem lokalu gastronomicznego, nowe miejsca pracy
„OGRÓD MOTYLI”	Ok. 0.06 ha	Przestrzeń publiczna terenów Zabłocia	Zielony skwer, miejsce „zatrzymania się”, spotkań, kontaktu z przyrodą	Rozwinięcie przestrzeni publicznej sąsiednich ulic	Miejsce spotkań i interakcji społecznych, spacerów	Marketing miasta

Źródło: opracowanie własne D. Wantuch-Matla

siłowni na wolnym powietrzu, placów zabaw dla dzieci w różnym wieku, restauracji z tarasem widokowym a także nowych alejek i umebrowania przestrzeni.

ZAKOŃCZENIE

Przegląd przemysłowych realizacji przedstawionych w niniejszej pracy pozwolił na dostrzeżenie dwóch głównych podejść w realizacji nowych inwestycji na badanych terenach: podejście nastawione przede wszystkim na zysk ekonomiczny i wykorzystanie rynkowej atrakcyjności śródmiejskich działek oraz podejście nastawione na zysk ekonomiczny, lecz nie natychmiastowy, często rozłożony w dłuższej perspektywie czasowej, a ponadto ukierunkowany niejako równoległe na ideę ekonomii opartej o wartości społeczne, kulturowe, środowiskowe itp. (Hausner, 2018: 317–355). Na dalszym etapie procesu selekcjonowania przykładów zarówno krakowskich, jak też zagranicznych, zastosowano pogłębione kryteria wyboru, celem wyłonienia przykładów o szczególnych walorach:

- widoczne podejście uwzględniające ideę „ekonomii wartości”,
- kryterium pozytywnego „efektu zewnętrznego”, poprzez analogię do pojęć stosowanych w naukach ekonomicznych, rozumianego jako rodzaj korzyści zewnętrznej, stymulacji otoczenia poprzez tworzenie nowych miejsc, przestrzeni publicznych, mających wpływ na wzrost atrakcyjności także ich otoczenia na płaszczyźnie atrakcyjności przestrzennej, społecznej i ekonomicznej,
- kryterium głównych atrybutów dobrej jakości przestrzeni publicznej, według założeń krakowskiego architekta i urbanisty, nauczyciela akademickiego – prof. dra inż. arch. Zbigniewa K. Zuziaka (Zuziak, 2005: 30).

Przeprowadzenie analizy porównawczej wybranych przypadków (*case studies*) pozwoliło na wyodrębnienie trzech głównych kategorii typologicznych tego rodzaju przedsięwzięć:

- nowych przestrzeni publicznych powstających w ścisłej relacji z przemysłowymi obiektami architektonicznymi bądź ich pozostałościami,
- nowych przestrzeni publicznych powstających w powiązaniu z całym kwartałem lub obszarem przemysłowym,
- nowych „zielonych” przestrzeni publicznych, gdzie główną funkcją jest rekreacja, a głównym elementem zieleni – skwery, parki itp.

Analiza dokumentów strategicznych i planistycznych dla Krakowa, a także przykładów realizacji i wybranych planowanych inwestycji wskazuje, że władze miasta dostrzegają wyraźnie potencjał drzemiący w obszarach przemysłowych, szczególnie tych położonych w najbardziej centralnych obszarach miasta i na styku z zabudową śródmiejską. Dostrzegane są również wszechstronne możliwości adaptacji zarówno wartościowej architektury przemysłowej, jak też jej otoczenia. Możliwość ponownego zagospodarowania terenów w części śródmiejskiej bądź jej otoczeniu nie jest sytuacją typową w rozwoju miast.

Przekształcenia funkcjonalne, w tym przypadku wygaszanie działalności przemysłowych, otwierają nowe możliwości dla potencjału przestrzennego i społeczno-ekonomicznego, co w niniejszym artykule, zostało pokazane na przykładzie Krakowa. Wykorzystanie tych nowych terenów w dążeniu do kształtowania ładu przestrzennego, zwiększenia różnorodności funkcjonalnej, a także jakości i estetyki przestrzeni publicznych, poddawanych silnej presji procesów inwestycyjnych jest szczególnym polem

zainteresowania władz miejskich (Brzosko-Sermak, 2018), czego wyrazem są zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do wytypowanych w toku badań lokalizacji i obiektów.

Omówione w niniejszej pracy przykłady i ich analiza wskazują, że procesy przekształceń, położonych w śródmieściu i na jego obrzeżach terenów i obiektów przemysłowych, jakie obecnie obserwujemy w Krakowie, w przeważającej mierze lokują się w obrębie podejścia uwzględniającego „ekonomię wartości” i w zależności swojej skali generują rodzaj efektu zewnętrznego – poprzez znaczący potencjał integrujący tkankę miejską, a także swoją nową, zróżnicowaną i atrakcyjną ofertę funkcjonalno-przestrzenną, stymulując społeczno-ekonomiczny rozkwit w swoim otoczeniu.

Literatura

References

- Akkar Ercan, M. (2007). Public Spaces of Post-Industrial Cities and Their Changing Roles. *METU JFA*, 24(1), 115–137. (Pozyskano z: https://www.researchgate.net/profile/Muge_Akkar_Ercan/publication/26503631_PUBLIC_SPACES_OF_POST_INDUSTRIAL_CITIES_AND_THEIR_CHANGING_ROLES/links/55194420cf2d241f355fadf.pdf).
- Bierwiazzonek, K., Dymnicka, M., Kajdanek K., Nawrocki, T. (2017). *Miasto, przestrzeń, tożsamość. Studium trzech miast. Gdańsk, Gliwice, Wrocław*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Brzosko-Sermak, A. (2018). Socjotechnika w gospodarce przestrzennej. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 504.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M. (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Czarnowski, T.V. (1978) The Street a Communication Artefact. W: S. Anderson (red.), *On Streets*. Cambridge, Mass., MIT Press, 207–211.
- Chmielewski, J.M. (2010). *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Chmielewski, J.M., Węclawowicz, G., Degórska, B., Batoszczuk, W., Brzosko-Sermak, A. (2013). *Kraków. Wyzwania rozwojowe polityki przestrzennej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej (Monografie. Politechnika Warszawska. Wydział Geodezji i Kartografii).
- Domański, B. (2001). Przekształcenia terenów przemysłowych w województwach śląskim i małopolskim – prawidłowości i uwarunkowania. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 3.
- Dymnicka, M. (2013). *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Ellis, W.C. (1978). The Spatial Structure of Streets W: S. Anderson (red.), *On Streets*. Cambridge, Mass., MIT Press, 115–131.
- Gasidło, K. (2007). Zielone dziedzictwo przemysłu. *Czasopismo Techniczne*, 104(7-A), 35–42.
- Gasidło, K. (2008). Przekształcenia terenów przemysłowych – efekty i perspektywy badań i działań. *Problemy Ekologii*, 12(2), 76–80.
- Gehl, J. (1996). *Life Between Buildings. Using Public Space*. Copenhagen: Arkitektens Forlag.
- Hausner, J. (2018). Społeczna czasoprzestrzeń wytwarzania wartości ekonomicznych. W: Biga, B., Bralczyk, J. (i in.) *Open Eyes Book. Nr 3*. Kraków: Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, 317–355.
- Kazimierzczak, J. (2012). Wpływ rewitalizacji terenów przemysłowych na kształtowanie nowej miejskiej przestrzeni turystycznej. Przykład Manchesteru i Lyonu. *Turyzm*, 22(1), 11–21.
- Kazimierzczak, J. (2014). Kształtowanie przestrzeni publicznej centrum miasta w kontekście rewitalizacji terenów przemysłowych w Manchesterze, Lyonie i Łodzi. *Studia Miejskie*, 16.
- Kępkowicz, A. (2019). *Identyfikacja typów przestrzeni publicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

- Kopeć, M. (2017). *Rozwój miasta przez pryzmat procesów rewitalizacji. Przykład Krakowa 2004–2017*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Kotewicz, R. (1981). *Z dziejów przemysłu Krakowa w latach 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Lynch, K. (1972). The Openness of Open Space. City Sense and City Design, W: T. Banerjee, M. Southworth (red.). (1991). *City Sense and City Design. Writings and Projects of Kevin Lynch*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 396–412.
- Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities? *Environment and Planning B. Urban Analytics and City Science*, 26(6), 879–891.
- Madanipour, A. (2000). Public Space in the City. W: P. Knox, P. Ozolins (red.), *Design Professionals and the Built Environment*. New York: Wiley, 117–125.
- Mazur-Belzyt, K. (2016). Równoważenie rozwoju małego miasta w XXI wieku – ujęcie teoretyczne. *Studia Miejskie*, 22, 23–34.
- Międźbrodzka, M. (2016). Kazimierski-Podgórski Skład Solny (XVI–XIX w.). *Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce*, 31.
- Miszewska, B. (2000). Rodzaje sukcesji funkcjonalnej w mieście na przykładzie Wrocławia. W: J. Słodczyk (red.), *Społeczne, gospodarcze i przestrzenne przeobrażenia miast*. Opole: Wydaw. Uniwersytetu Opolskiego.
- Moughtin, C. (1999). *Urban Design: Street and Square* (2 wyd.). Oxford; Boston: Architectural Press.
- Mydel, R. (1994). *Rozwój urbanistyczny miasta Krakowa po drugiej wojnie światowej*. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”.
- Pochwała, S. (2015). Elekrownia podgórska. Przemiany funkcjonalno-użytkowe. W: *Cricoteka. Historia ośrodka i nowej siedziby*. Kraków: Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora – Cricoteka, 119–120.
- Saternus, P. (2013). *Leksykon urbanistyki i planowania przestrzennego*. Warszawa: BEL studio.
- Sikorski, D. (2019). Wybrane kierunki i aspekty przemian funkcjonalnych terenów przemysłowych we Wrocławiu w latach 1989–2016. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 33(4), 227–240. doi: 10.24917/20801653.334.14
- Słodczyk, J. (2000). Rola funkcji przemysłowej w miastach regionu opolskiego w świetle struktury osób pracujących. W: J. Słodczyk (red.), *Społeczne, gospodarcze i przestrzenne przeobrażenia miast*. Opole: Wydaw. Uniwersytetu Opolskiego.
- Świerczewska-Pietras, K. (2011). Zmiany struktury przestrzennej obszaru Zabłocia w Krakowie objętego lokalnym programem rewitalizacji. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 18, 71–82.
- Thompson, I.H. (1998). Landscape and Urban Design. W: C. Greed, M. Roberts (red.) *Introducing Urban Design*, Harlow Essex: Longman, 105–115.
- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (z dnia 27 marca 2003 r. z późn. zm.), Dz. U. 2020, poz. 293, 471, 782, 1086, 1378.
- Wantuch-Matla, D. (2017). Przeobrażenia przestrzeni publicznych w Polsce a fundusze europejskie – województwo małopolskie. *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, 45, 353–366.
- Wróblewski, W. (2016). Wykorzystanie narzędzi nowego urbanizmu w procesie powrotu Łodzi do centrum. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 168, 136–157.
- Zachariasz, A. (2006). *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*. Kraków: Wydaw. Politechniki Krakowskiej.
- Zuziak, Z. (2005). Przestrzenie publiczne – strategie budowania. W: S. Gzell (red.), *Przestrzeń publiczna jako element krystalizacji zespołów urbanistycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Urbanista, 28–37.

Dokumenty planistyczne i strategiczne:

- Miejski Program Rewitalizacji Krakowa. Uchwała nr LIX/1288/16 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 grudnia 2016 r.
- Strategia Rozwoju Krakowa. Tu chcę żyć. Kraków 2030. Uchwała nr XCIV/2449/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 7 lutego 2018 r.
- Kierunki rozwoju i zarządzania terenami zieleni w Krakowie na lata 2017–2030. Wydział Kształtowania Środowiska Urzędu Miasta Krakowa.

Uchwała nr CXIII/1156/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2006 r.
Uchwała nr XI/153/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 25 kwietnia 2007 r.
Uchwała nr XXIV/292/07 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 października 2007 r.
Uchwała nr LVIII/778/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 października 2012 r.
Uchwała nr LXXXI/1240/13 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 września 2013 r.
Uchwała nr CXII/1700/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 9 lica 2014 r.
Uchwała nr LXXVII/1915/17 Rady Miasta Krakowa z dnia 28 czerwca 2017 r.
Uchwała nr XCIX/2582/18 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 kwietnia 2018 r.

Strony internetowe:

MIM, Muzeum Inżynierii Miejskiej. (2020, 18 października). Pozyskano z: <https://www.mim.krakow.pl/rzeznia-miejska>

Agnieszka Brzosko-Sermak, geograf społeczno-ekonomiczny, socjolog miasta, pracownik naukowo-dydaktyczny (adiunkt) w Katedrze Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Absolwentka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego i europejskich studiów w zakresie socjologii miast (*Comparative Urban Studies*) E-URBS. Zainteresowania badawcze ściśle wiążą się z tematyką miast, w szczególności: ich przemianami, funkcjami, socjologią, planowaniem przestrzennym, uwarunkowaniami rozwoju, użytkowaniem ziemi, zarządzaniem i współpracą oraz warunkami i poziomem życia mieszkańców i partycypacją społeczną.

Agnieszka Brzosko-Sermak, socio-economic geographer, city sociologist, researcher and lecturer (assistant professor) in the Department of Entrepreneurship and Spatial Management in the Institute of Geography, Pedagogical University of Krakow. A graduate of the Institute of Geography and Spatial Management at the Jagiellonian University and European studies in the field of urban sociology (E-URBS). Her research interest is closely related to the subject of cities, in particular: their transformations, functions, sociology, spatial planning, conditions for development, land use, management and cooperation, as well as the conditions and standard of living and social participation.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6977-845X>

Adres/address:

Uniwersytet Pedagogiczny
Instytut Geografii
Katedra Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: agnieszka.brzosko-sermak@up.krakow.pl

Dorota Wantuch-Matla, architektka, adiunkt w Katedrze Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze są skoncentrowane m.in. wokół: jakości, mechanizmów funkcjonowania, przeobrażeń i kultury kształtowania przestrzeni publicznych na obszarach zurbanizowanych w Polsce i na świecie, roli powszechnej edukacji o środowisku zbudowanym w procesach podnoszenia jakości środowiska zbudowanego.

Dorota Wantuch-Matla, an architect and assistant professor in the Department of Entrepreneurship and Spatial Management at the Pedagogical University of Krakow. Her research interests focus, among others, on: quality, mechanisms of functioning, transforming and culture of creating urban public spaces of built environment in Poland and abroad, and also the role of architecture and built environment education for non-professionals in the process of improving the quality of the built environment.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9636-4946>

Adres/address:

Uniwersytet Pedagogiczny
Instytut Geografii
Katedra Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: dorota.wantuch-matla@up.krakow.pl